

УДК 65.012.8.631.11

ЗАХАРОВ Олександр Іванович,
кандидат економічних наук, професор,
директор Навчально-наукового
Інституту менеджменту безпеки,
ПВНЗ Університет економіки та права «КРОК»

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЕФЕКТ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах забезпечення економічної безпеки підприємства можливе тільки за умови ефективної роботи його системи економічної безпеки. Для цього необхідно забезпечити постійну і тісну взаємодію всіх її внутрішніх і зовнішніх суб'єктів, що дозволить отримати синергетичний ефект при протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам економічній безпеці.

Ключові слова: система економічної безпеки; підприємство; синергетичний ефект; загрози; служба економічної безпеки; механізм; суб'єкти системи економічної безпеки.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки найважливішою функцією держави є забезпечення його економічної безпеки. Для вирішення цього складного завдання існують відповідні державні інститути, правова база, підготовлений персонал, технології, адміністративні, інтелектуальні, інформаційні, фінансові та інші матеріально-технічні ресурси.

У свою чергу суб'єкти недержавної системи безпеки також мають значні ресурси для забезпечення економічної безпеки бізнесу. До цих ресурсів в першу чергу відносяться добре підготовлені фахівці, накопичений досвід забезпечення безпеки бізнесу в специфічних умовах вітчизняної економіки, а також організаційні структури, фінанси суб'єктів господарської діяльності та знання співробітників, а також наявні технології, технічні засоби, методи і методики протидії факторам загроз зовнішнього і внутрішнього середовища.

Необхідно також об'єднати в єдине ціле всі ресурси підприємства і ресурси зовнішніх організацій для того, щоб отримати синергетичний ефект в системі забезпечення економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми застосування синергетичного підходу в економіці присвячені роботи вчених Суворов В. В., Колесников А. А. [6], Тарасевич В. М. [9], Януль І. Є. та інших. Однак в їх працях не розглядалися питання синергетики в системі економічної безпеки підприємств.

Мета та завдання статті полягають в дослідженні умов створення синергетичного ефекту в системі економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі останнім часом відбуваються глобальні зміни. Активно формуються нові центри сили. Це стосується в першу чергу Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У цьому плані слід мати на увазі, в першу чергу, Китай, який став новою економічною наддержавою, яка активно розвивається далі, маючи стратегічну амбіцію стати головним глобальним економічним центром. Все це свідчить про те, що світ стає в значно більшому ступені багатополярним, в тому числі і сфері економіки. А це означає, що епоха домінування якоїсь однієї наддержави або одного міждержавного союзу завершується. З одного боку багатополярність дає нові можливості для економічного розвитку різних країн і регіонів нашої планети, знижує протекціонізм і тиск окремих найбільш розвинених країн з імперськими амбіціями, а з іншого підсилює глобальну економічну конкуренцію. В таких умовах економічну безпеку можуть забезпечити тільки ті країни, які орієнтуються на інноваційний шлях розвитку. А це в свою чергу означає необхідність тісної співпраці влади і бізнесу. Тільки глибоке розуміння влади, що національна економіка, це по суті ніщо інше, як сукупність суб'єктів господарської діяльності, які працюють на території

держави, дозволить перевести всю діяльність щодо забезпечення економічної безпеки з абстрактного рівня в реальну площину. Захищаючи від злочинних посягань, створюючи сприятливі умови для ведення бізнесу, захищаючи інтереси, в тому числі і на міжнародному рівні окремих невеликих, середніх і великих підприємств, влада, тим самим, забезпечує національну безпеку в сфері економіки. Особливо важливо це розуміння і діяльність в умовах економічної кризи, коли без підтримки держави дуже складно навіть виживати національним підприємствам, не кажучи про їх розвиток і конкурентоспроможності у світовій економіці.

В умовах кризового стану економіки слід враховувати, що діяльність підприємства здійснюється в умовах високого рівня невизначеності процесів, що відбуваються в першу чергу в його зовнішньому середовищі. З огляду на це інформаційно-аналітичний підрозділ служби безпеки має здійснювати постійний моніторинг зовнішнього середовища, своєчасно виявляти і аналізувати все що відбувається в ній зміни, визначати сфери виникнення загроз, їх рівень і ступінь небезпеки для діяльності підприємства і його економічної безпеки. Ці відомості є основою для прийняття правильних рішень щодо адекватного реагування на них системи економічної безпеки підприємства.

З огляду на всю суму факторів, які чинять негативний вплив на діяльність підприємства в даний час, а також беручи до уваги, що будуть з'являтися нові загрози в найближчій та віддаленій перспективі, слід адекватно оцінювати можливості існуючої системи забезпечення економічної безпеки з протидії їм.

У цих умовах забезпечення економічної безпеки підприємства не повинно розглядатися з позицій традиційного підходу у вигляді цілеспрямованої роботи його штатної служби безпеки по протидії всім внутрішнім і зовнішнім загрозам з метою створення сприятливих умов для його стабільної роботи і розвитку. В сучасних умовах цього недостатньо. Жодна, навіть найбільш високоорганізована система, що володіє добре підготовленим персоналом, і має необхідні ресурси, самостійно не може в умовах економічної кризи забезпечити економічну безпеку підприємства. Вирішити цю складну задачу можливо тільки за умови використання нових підходів і впровадження інноваційних рішень. На підприємстві необхідно організувати не просто захист його економічної безпеки в звичайному, традиційному розумінні цієї діяльності, а створити принципово нову, побудовану на основі впровадження інноваційних підходів інтегровану систему захисту. Ця система повинна включати всі внутрішні ресурси підприємства, які можна використовувати як в цілому для створення безпечних умов для діяльності підприємства, так і для протидії конкретним загрозам, які виникають як всередині підприємства, так і в його зовнішньому середовищі. У своїй діяльності щодо забезпечення економічної безпеки вона повинна використовувати сучасні технології, технічні засоби, методи і методики моніторингу, аналіз та оцінку загроз в сфері економіки, прогнозування їх можливої зміни, а також виникнення і найголовніше – ефективно протидіяти їм.

Всі елементи системи економічної безпеки на основі єдиної концепції, політики повинні бути об'єднані в загальну стратегію економічної безпеки, яка здатна дати синергетичний захисний ефект. Модель формування синергетичного ефекту в системі економічної безпеки підприємства показана на рис.1.

На підставі вищевикладеного випливає, що сучасна система забезпечення економічної безпеки повинна бути інтегрованою, що включає в себе весь потенціал підприємства, а також можливості зовнішніх організацій, які в відповідності зі своїм призначенням і функціями також повинні забезпечувати сприятливі та безпечні умови для розвитку вітчизняного бізнесу. До зовнішніх організацій, які доцільно активно використовувати для забезпечення економічної безпеки підприємства відносяться органи державної влади і управління, правоохоронні органи, системи безпеки партнерів по бізнесу, підприємства, які надають послуги в сфері безпеки, а також суспільно-політичні організації та засоби масової інформації.

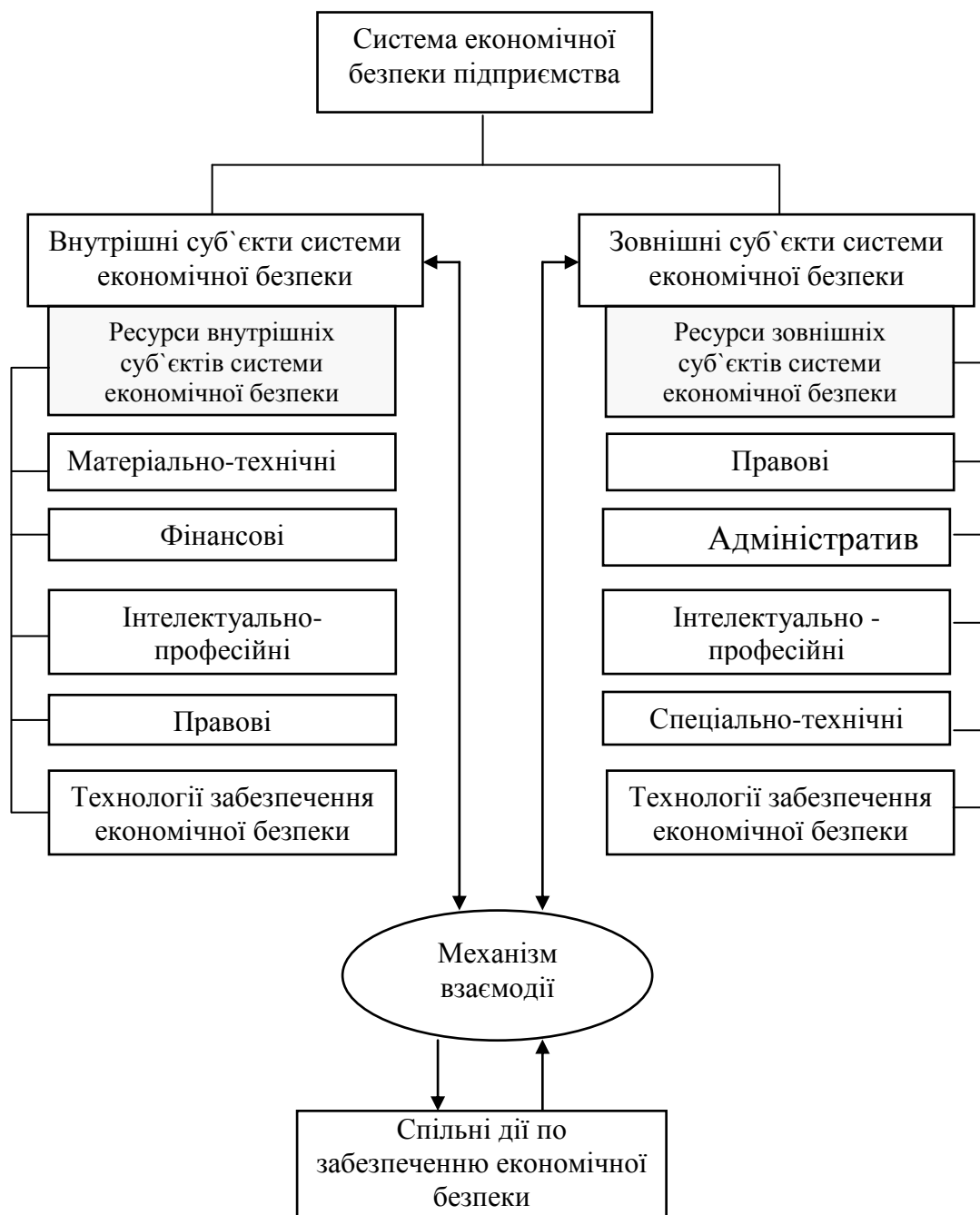

Рис. 1. Модель формування синергетичного ефекту в системі економічної безпеки підприємства

Розглядаючи питання організації взаємодії, з метою досягнення синергетичного ефекту при забезпеченні економічної безпеки підприємства, слід враховувати, що всі зовнішні організації, які потенційно можливо залучити до протидії загрозам у сфері економіки мають своє призначення, поставлені завдання, функції, правове поле діяльності, матеріально-технічні ресурси і відповідно підготовлений персонал. Тому найважливішим завданням керівників підприємства та його підрозділи економічною безпекою є отримання об'єктивної інформації про всіх зовнішніх державних і недержавних організацій, які можуть бути задіяні для проведення спільних заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємства.

Синергетичний ефект в системі забезпечення економічної безпеки неможливо отримати без вирішення такої складної проблеми як узгодження інтересів різних сторін,

які залучаються до здійснення заходів з протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам для діяльності підприємства.

Узгодження інтересів різних сторін, особливо бізнесу і влади, в тому числі в сфері економічної безпеки це складний процес. Він включає ряд найважливіших аспектів, в числі яких:

- праві основи для здійснення взаємодії;
- наявність функціональних обов'язків у сторін, які залучаються для взаємодії;
- наявність необхідних фахівців для вирішення конкретних завдань в процесі здійснення заходів щодо забезпечення економічної безпеки;
- наявність механізму управління взаємодіючими сторонами.

Центри управління внутрішніми і зовнішніми суб'єктами, які залучаються для формування синергетичного ефекту в діяльності системи забезпечення економічної безпеки.

Центр управління внутрішніми суб'єктами включає керівників підприємства та його служби безпеки. Склад центрів управління зовнішніми організаціями визначається їх керівниками.

Для того, щоб отримати синергетичний ефект при забезпеченні економічної безпеки підприємства необхідно виконати ряд умов.

По-перше, інформаційно-аналітичний підрозділ підприємства має чітко індифікувати існуючі і можливі загрози економічній безпеці. Визначити ті з них, що несуть найбільш серйозні загрози економічній безпеці підприємства, можливо, його існуванню. Наприклад, небезпеки з боку недобросовісних конкурентів або ймовірність рейдерського захоплення. В цьому випадку аналізується здатність існуючої власної системи економічної безпеки протистояти цим загрозам і якщо власних ресурсів недостатньо, тоді визначаються зовнішні організації, з якими можлива спільна робота з протидії виявленим загрозам.

По-друге, необхідно чітко розуміння, які зовнішні організації можуть надати дієву допомогу підприємству в ефективній протидії виявленим загрозам. Для цього необхідно знати призначення державних і недержавних організацій, з якими можлива взаємодія при забезпеченні економічної безпеки, а також їх функції та завдання, які на них покладені. А також мати уявлення про рівень кваліфікації їх персоналу, наявних у них технічних засобах та технологіях, які можна використовувати для протидії конкретним загрозам економічної безпеки підприємства. Наприклад, залучення технічних підрозділів правоохоронних органів для протидії незаконним діям конкурентів, які використовують спеціальне обладнання з метою здійснення несанкціонованого доступу до інформаційної системи підприємства.

По-третє, необхідно мати повне і об'єктивне уявлення про правове поле, в рамках якого можна здійснювати взаємодію з зовнішніми організаціями з метою досягнення синергетичного ефекту в системі економічної безпеки підприємства. В першу чергу, це стосується державних правоохоронних органів, які в силу своєї специфіки дію виключно в правовому полі, і знаходяться під постійним контролем органів державної влади.

По-четверте, слід розуміти, що ефективна взаємодія підрозділів економічної безпеки підприємства із зовнішніми організаціями значною мірою залежить від зацікавленості цих організацій в організації та проведенні заходів з протидії загрозам економічної безпеки.

В основу цієї зацікавленості повинні бути покладені інтереси держави в боротьбі з організованою злочинністю в сфері економіки. Основні загрози національній безпеці України в економічній галузі визначені в законі України «Про основи національної безпеки України» [1]. А завдання державних правоохоронних органів, як головного інструменту в боротьбі з організованою злочинністю, в тому числі і в сфері економіки, визначені в законах України, які регламентують їх діяльність. У тому числі закон України про «Службу безпеки України» [2], закон України «Про органи внутрішніх справ» [3], закон України «Про прокуратуру України» [4] і ряд інших.

За роки незалежності в Україні була створена законодавча основа для побудови системи економічної безпеки, як держави, так і окремих суб'єктів господарської діяльності. Однак багато положень законів, на жаль, залишилися тільки на папері і не були реалізовані в практичній діяльності по створенню сприятливих, безпечних умов для розвитку бізнесу в першу чергу невеликого і середнього. Організація взаємодії влади і бізнесу в інтересах забезпечення економічної безпеки, без чого неможливо побудувати сучасну систему економічної безпеки і отримати синергетичний ефект можлива тільки за таких умов:

- наявності правової основи для взаємодії влади і бізнесу в сфері забезпечення економічної безпеки;
- бажання і психологічної готовності представників органів влади здійснювати взаємодію з бізнесом в інтересах забезпечення його економічної безпеки;
- готовності бізнесу до конструктивної співпраці з владою в інтересах свого розвитку і безпеки;
- наявність ресурсів при владі і бізнесу (матеріально-технічних, фінансових, інтелектуальних та інших) для здійснення взаємодії при здійсненні забезпечення економічної безпеки.

Синергія в забезпеченні економічної безпеки підприємства - це взаємодія елементів всіх внутрішніх і зовнішніх суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки, яке створює більшу ефективність у діяльності з протидії загрозам економічної безпеки підприємства ніж, якби кожен з цих суб'єктів використовував тільки власні ресурси і діяв окремо від інших. Тільки при тісній взаємодії, що дозволяє комплексно та узгоджено застосовувати наявні у різних суб'єктів системи економічної безпеки ресурси можливе посилення впливу на фактори загроз економічній безпеці, які існують у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

З даного визначення випливає, що синергетичний захисний ефект в системі забезпечення економічної безпеки можна отримати тільки в тому випадку, якщо будуть об'єднані ресурси внутрішніх і зовнішніх суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Це пов'язано з тим, що кожен із суб'єктів забезпечення економічної безпеки має свої, специфічні можливості щодо протидії загрозам у сфері економіки. З огляду на це, завдання керівників підприємства полягає в тому, щоб ці можливості об'єднати, через відповідні механізми взаємодії і управління. І тільки в цьому випадку різні адміністративні, правові, технічні, технологічні, фінансові, інтелектуальні та кадрові можливості, об'єднані в одне ціле зможуть доповнювати один одного, створити синергетичний захисний ефект в системі забезпечення економічної безпеки підприємства.

Механізм формування синергетичного ефекту в діяльності системи забезпечення економічної безпеки підприємства включає декілька складових.

Перша складова – це персонал, який залучається до підготовки і до проведення заходів по забезпеченню економічної безпеки підприємства. Коли мова йде про персонал системи забезпечення економічної безпеки, то слід мати на увазі не тільки співробітників штатної служби економічної безпеки підприємства, а також фахівців інших його структурних підрозділів, які можуть залучатися для вирішення завдань відповідно до своїх компетенцій. Наприклад, фахівці юридичного відділу можуть брати активну участь у здійсненні юридичного захисту економічних інтересів підприємства. Особливо велика їх роль в проведенні заходів з протидії недружнім поглинанням або рейдерським захопленням. Маркетологи можуть брати активну участь у спільній роботі з фахівцями інформаційно-аналітичного підрозділу служби економічної безпеки підприємства з вивчення дій недобросовісних конкурентів. А фахівці підрозділу ІТ в проведенні заходів щодо запобігання несанкціонованому доступу до інформаційних ресурсів підприємства, здійснення захисту комп'ютерних мереж, а також своєчасного виявлення і нейтралізації різного роду спеціальних пристроїв, призначених для незаконного отримання інформації шляхом прослуховування (мікрофони спрямованої дії, різного роду «жучки», апаратура відео та фотозйомки і т.д.).

Коли персонал підприємства розглядається з точки зору отримання синергетичного ефекту при проведенні заходів щодо забезпечення економічної безпеки, його слід розглядати з двох позицій.

Перша позиція – це персонал повинен бути добре підготовленим в професійному плані. Рівень його освіти, досвід роботи, мотивація, стан здоров'я, морально-психологічні якості повинні відповідати тим завданням, які слід вирішувати, забезпечуючи економічну безпеку підприємства.

Друга позиція – полягає в колективі, який бере участь в проведенні заходів з протидії загрозам діяльності підприємства. У ньому повинен бути здоровий морально-психологічний клімат. Керівники колективу повинні все зробити для того, щоб виключити міжособистісні конфлікти. У колективі повинна бути атмосфера довіри, доброзичливості, взаємоповаги, загальна мета і високий рівень мотивації для її досягнення. Тільки в такому вигляді колектив може об'єднати різних фахівців, створити атмосферу творчості, взаємної підтримки та цілеспрямованості у досягненні поставленої мети. Це як раз і дозволить синтезувати знання і вміння різних людей в одне ціле, тобто створити синергетичний ефект у використанні людського капіталу системі забезпечення економічної безпеки і успішно виконати поставлені завдання з протидії існуючих та потенційних загроз для діяльності підприємства.

Розглядаючи необхідність досягнення синергетичного ефекту в діяльності системи забезпечення економічної безпеки підприємства, необхідно враховувати не тільки інтелектуальні і професійні можливості його персоналу. Важливо задіяти в цьому складному процесі також наявні матеріальні ресурси, які включають: фінанси, право, технічні засоби та інші. І тільки об'єднання «людського капіталу» підприємства і його ресурсів може дати синергетичний захисний ефект, дозволить протистояти несприятливим факторам зовнішнього і внутрішнього середовища. Це буде стосуватися протиправних дій недобросовісних конкурентів, організованої злочинності в сфері економіки, системної корупції та інших зловживань чиновників, підтримки необхідного рівня конкурентоспроможності продукції, що випускається і послуг, що надаються, розробки і впровадження інновацій та енергозберігаючих технологій і багато іншого, що, по суті, і визначає рівень економічної безпеки підприємства.

Висновки та перспективи подальших розвідок. В умовах нестабільної економіки і високого рівня невизначеності процесів, які в ній відбуваються, забезпечити економічну безпеку підприємств можливо лише за умови тісної взаємодії та партнерства суб'єктів державної влади та бізнесу. Це дозволить в повній мірі і оптимально в єдиному алгоритмі використовувати всі їхні ресурси для протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам у сфері економіки, тобто створити синергетичний захисний ефект при забезпеченні безпеки вітчизняного бізнесу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основи національної безпеки України».
2. Закон України «Про Службу безпеки України».
3. Закон України «Про органи внутрішніх справ».
4. Закон України «Про прокуратуру».
5. Синергетика: методологія ефектів: монографія / [І. Є. Януль та ін.; наук. ред.: Ходаківський Є. І., Зінчук Т. О., Грабар І. Г.]; Житомир. нац. агрокол.ун-т. – Житомир, 2012. - 623 с.
6. Колесников А.А. Основы теории синергетического управления. М.: Фирма «Испо-Сервис», 2000.
7. Система управління комплексним забезпеченням економічної безпеки підприємства/ Захаров О.І. // Черкаси: Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету (Економічні науки). – 2014. – Випуск 37, частина 3. – 149 с.
8. Механізм взаємодії влади та бізнесу в системі економічної безпеки / Захаров О.І. // Черкаси: Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету (Економічні науки), випуск 33, частина 3. 2015. – 151 с.
9. Економічна синергетика: концептуальні аспекти/ Тарасевич В.М. //Економіка і прогнозування. – 2002 – № 4. С. 56-71.

References

1. The Law of Ukraine "On National Security". (July 1, 2003). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
2. The Law of Ukraine "On the Security Service of Ukraine". (March 25, 1992). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
4. The Law of Ukraine "On the internal affairs". (September 15, 2015). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54672.
5. The Law of Ukraine "On Prosecution". (October 14, 2014). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
6. Hodakivs'kyj, Je. I., Zinchuk, T. O. & Grabar, I. G. (Eds.). (2012). *Synergetyka: metodologija efektyv. Zhytomyr: Iskra*.
7. Kolesnikov, A. A. (2000). *Osnovy teorii sinergeticheskogo upravlenija*. Moscow: Firma «Ispo-Servis».
8. Zaharov, O. I. (2014). Management providing integrated economic security. *Zbirnyk naukovykh prac' Cherkas'kogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu (Ekonomichni nauky)*, Vypusk 37 chastyna 3, 45-55.
9. Zaharov, O. I. (2015). Mechanism of interaction between government and business in the system of economic security. *Zbirnyk naukovykh prac' Cherkas'kogo derzhavnogo tehnologichnogo universytetu (Ekonomichni nauky)*, Vypusk 33 chastyna 3, 65-75.
10. Tarasevych, V. M. (2002). Economic Synergetics: conceptual aspects. *Ekonomika i prognozuvannja*, 4, 56-71.

ZAKHAROV Oleksandr Ivanovych,

PhD (Economics), Professor, Director of Education and Research Security Management Institute, University of Economics and Law "Krok"

SYNERGETIC EFFECT IN ECONOMIC SECURITY SYSTEM OF ENTERPRISE

Abstract. Introduction. *In a globalized world economy the most important function of the state is to ensure its economic security. To address this complex problem are the appropriate state institutions, legal framework, trained personnel, technology, administrative, intellectual, informational, financial and other material resources. In turn, non-state security actors also have significant resources to ensure economic security business. These resources primarily include well-trained professionals, experience in business security specific conditions of the domestic economy, as well as organizational structure, finance business entities and knowledge of employees, and available technologies, means, methods and techniques of counteracting factors threats external and internal environment. It is also necessary to unite together all the company's resources and resources of external organizations in order to obtain a synergistic effect in the system of economic security.*

Purpose. *Research conditions to create a synergistic effect in the system of economic security.*

Methods. *Theoretical generalization, logical analysis, induction are used to determine the main methods for evaluation of industrial enterprises managers; to determine scientific approach that must be used for research and study of the evaluation process of managers of industrial enterprises.*

Results. *Nowadays provision of economic security of enterprise is possible only if the operation activity of its economic security system is effective. This requires constant and close cooperation of all its internal and external entities that can provide a synergetic effect in countering external and internal threats to economic security.*

Originality. *All elements of economic security based on a single concept, policies should be integrated into the overall strategy of economic security that can give a synergistic protective effect. The model of forming synergistic effect in the system of economic security offered in the article. Considering the need to achieve a synergistic effect of a system of economic security must take into account not only the intellectual and professional capabilities of its staff. It is important to use this complex process and available material resources that include: finance, law, and other hardware.*

Conclusion. *In an unstable economy and high level of uncertainty processes that occur in it, to ensure economic security is possible only on condition of close interaction and partnership of government and business. This will fully and optimally a single algorithm to use all their resources to counter internal and external threats to the economy, ie a synergistic protective effect at securing domestic business.*

Keywords: *the system of economic security; enterprise; synergetic effect; threats; economic security department; mechanism; subjects of economic security system.*

Одержано редакцією: 15.01.2016
Прийнято до публікації: 22.01.2016